

PSYCHOLOGICKÁ PROBLEMATIKA DOBROVOLNICTVÍ V KONTEXTU ŠKOLNÍ VÝCHOVY

Zdeněk MLČÁK

***Abstrakt:** Příspěvek pojednává o problematice motivace a dalších osobnostních aspektech dobrovolníků. Zdůrazňuje význam dobrovolnických aktivit pro pozitivní rozvoj osobnosti a potřebu širší prosociální výchovy v současných školách a potřebnost zavádění nových dobrovolnických vzdělávacích programů do českých základních a středních škol.*

***Klíčová slova:** dobrovolnictví, motivace k dobrovolnictví, osobnostní aspekty dobrovolníků, prosociální a altruistická osobnost, prosociální třída*

Úvod

Evropská komise vyhlásila rok 2011 „**Evropským rokem dobrovolnictví**“. K hlavním úkolům této rozsáhlé kampaně, která má probíhat na evropské, národní, regionální i místní úrovni, patří vytvoření optimálních podmínek pro další rozvoj dobrovolnictví a dobrovolnických organizací, propagaci postojů a hodnot související s dobrovolnictvím, zlepšení kvality dobrovolnických aktivit a posílení jejich společenského významu a hodnocení.

Z historické perspektivy bylo dobrovolnictví jako jedna z nejušlechtlejších forem prosociálního či altruistického jednání vždy imanentní součástí lidské společnosti. V principu vyjadřovalo hlubokou odpovědnost člověk za sebe, za druhé a za tento svět, která byla podložena snahou pomáhat, být solidární či jinými způsoby posilovat sociální kohezi. Kromě značného ekonomického přínosu má dnes již převážně formalizované dobrovolnictví pro dnešní společnost nedocenitelný význam pro svůj akcent na pozitivní lidské hodnoty, který tvoří potřebnou protiváhu vůči převažující materialistické a konzumní orientaci současného člověka. Jak lapidárně uvádí T. G. Measham a B. B. Barnett (2007), dobrovolnictví lze považovat také za jeden z **ukazatelů zdraví společnosti** a za srdce demokracie.

Fenomémem dobrovolnictví se dnes zabývá řada vědních disciplín, k nimž patří především filozofie, sociologie, psychologie, pedagogika, ošetrovatelství, so-

ciální práce, ekonomie. Tento příspěvek vychází z psychologické perspektivy a jeho smyslem je upozornit na vybrané psychologické aspekty dobrovolnictví a současně podtrhnout význam dobrovolnictví pro výchovu dětí a mládeže v rámci základních a středních škol.

Pojem dobrovolnictví a jeho výskyt

S ohledem na současnou odbornou literaturu (viz např. Omoto, Snyder, 1995; Penner 2002 aj.) je možné dobrovolnictví vymezit jako dlouhodobé, svobodně zvolené a plánované prosociální chování zaměřené na prospěch či zlepšování pohody cizích osob, sociálních skupin či komunit, které je vykonáváno z nemateriálních motivů a v organizačním kontextu.

V kontrastu se spontánní pomocí dobrovolnictví vyžaduje plánování, stanovení priorit a koordinaci osobních možností a úkolů dané prosociální činnosti v rámci určitých organizací. Dobrovolnictví je celkově nesourodým fenoménem a zahrnuje široké spektrum různých aktivit, k nimž patří například péče o hendikepované osoby, pomoc s domácími úkoly žáků, návštěvy osamělých starých osob v domovech pro seniory, sbírky pro charitu, práce s dětmi a mládeží, politické, ekologické a záchranné aktivity, či bezplatná účast v rámci lékařského výzkumu. Ve společnosti tak dobrovolnictví naplňuje řadu významných funkcí.

J. C. Mowen a H. Sujan (2005) uvádějí, že v USA, kde je dobrovolnictví nejvíce rozšířeno, se věnuje této aktivitě více než 55 % populace v rozsahu cca 3,5 hodin týdně. Současně je dobrovolnictví v USA považováno za velmi významný zdroj hrubého domácího produktu. V roce 2001 byl jeho přínos odhadován na 75 miliard dolarů, což je ekvivalent zisku plynoucího ze zábavního a rekreačního průmyslu. Podle údajů Evropské komise (Kolektiv, 2010) existuje vysoký počet dobrovolníků také v Rakousku, Holandsku, Švédsku a ve Velké Británii, v nichž se věnuje dobrovolnictví více než 40 % populace. Nejnižší počet dobrovolníků, tj. méně než 10 % populace, existuje se v Bulharsku, Řecku a v Litvě.

Česká republika se spolu s Belgií, Irskem, Maltou, Kyprem, Polskem, Portugalskem, Slovenskem, Rumunskem, Slovinskem a Španělskem řadí k zemím, v nichž existuje relativně nízký počet dobrovolníků, který se pohybuje mezi 10–19 % dospělé populace. Odhaduje se, že v České republice se počet dobrovolníků sice pohybuje jen mezi 10–14 %, nicméně má rostoucí trend. Mezi dobrovolníky u nás výrazně převažují ženy, lidé v období mladší dospělosti, nejaktivnější skupinou tvoří studenti. Počet dobrovolníků mezi staršími osobami je marginální. Nejvíce dobrovolníků působí u nás v oblasti sportu a tělovýchovy. Z historických, společenských i politických důvodů je u nás na rozdíl od západních vyspělých zemí společenská podpora dobrovolnictví stále ještě na nízké úrovni a dobrovolnictví je v České republice dlouhodobě podceňovaným fenoménem.

Prediktory a motivace dobrovolnictví

Proces rozhodování stát se dobrovolníkem ovlivňuje řada faktorů. Jak dokládá J. Wilson (2000), dobrovolníky se stávají častěji lidé, jejich rodiče mají rovněž zkušenosti

z oblasti dobrovolnických aktivit. Tito lidé disponují na rozdíl od kontrolních souborů osob celkově vyšší úroveň vzdělání, vykazují vyšší pracovní a socioekonomický status a jsou mnohem častěji nábožensky orientovaní. K dobrovolnictví více inklinují muži a ženy žijící v manželství než svobodné osoby. Pokud se jeden z manželů věnuje dobrovolnictví, existuje velká pravděpodobnost, že se druhý partner přidá.

Dobrovolnické aktivity mají tendenci klesat během přechodu z adolescence do rané dospělosti, poté inklinace k dobrovolnictví roste až ke svému vrcholu ve středním věku. Ve stáří počet dobrovolníků roste se zvyšujícím se věkem a s projevy náboženské orientace. V severní Americe se ženy věnují dobrovolnickým aktivitám o něco více než muži, v Evropě však globální genderové rozdíly v dobrovolnictví nejsou. Mladé ženy se věnují dobrovolnictví více hodin než muži, u starších osob platí obrácený poměr. Dobrovolníci mají tendenci být více politicky aktivní než srovnatelné osoby kontrolních souborů.

J. C. Mowen a H. Sujan (1995) zjistili, že významným prediktorem dobrovolnických aktivit je altruismus, chápaný jako predispozice k nezištnému hledání pomoci druhým. Identifikovali také další prediktory tohoto prosociálního chování, a to vyšší úroveň potřeby učení a aktivity.

Vzhledem k tomu, že dobrovolnictví má dlouhodobý charakter, snaží se teoretické vyřešit problém, které faktory přispívají k jeho udržování. A. M. Omoto a M. Snyder (1995, 2002;) v této souvislosti navrhli **procesuální model dobrovolnictví**, podle něhož hrají v udržování dobrovolnictví podstatnou roli prožívané dynamické změny, které nastávají mezi původními a aktuálními motivy. Podle zmíněných autorů spadají tyto motivy do pěti kategorií, které tvoří 1) hodnoty, 2) porozumění, 3) osobní rozvoj, 4) zájem o komunitu a 5) zvýšení sebeúcty. Autoři uznávali, že pro udržování dobrovolnictví mají význam nejen prosociální dispozice, ale také dobrovolnické zkušenosti, spokojenost s dobrovolnickými aktivitami a řada dalších proměnných, které se týkají organizačního rámce dobrovolnictví.

Model rolové identity J. Piliavinové a jejich kolegů (Grube, Piliavin, 2000) vychází z předpokladu, že sebepojetí jedince se skládá z mnoha četných identit založených na sociálních rolích. Rolová identita, tj. i role dobrovolníka, vychází z očekávání jedince, tj. jaké soudy o něm vytvářejí významní druzí, a z jeho sociálních interakcí. Čím více druzí lidé spojují jedince s určitou rolí, tím více se tato role stává integrální součástí jeho sebepojetí. Jedinec pak inklinuje k takovému chování, které je kongruentní s jeho rolovou identitou. Soustavné posilování rolové identity dobrovolníka pak udržuje jeho aktivitu. Přijetí rolové identity dobrovolníka je podmíněno řadou organizačních proměnných (viz Finkelstein Brannick, 2007).

L. A. Penner (2002) spojil procesuální model dobrovolnictví a model rolové identity do jediného **integrovaného modelu dobrovolnictví**. Motivory tvoří antecedenty dobrovolnictví, které mohou vést k pozitivním dobrovolnickým zkušenostem. Ty pak vytvářejí rolovou identitu dobrovolníka, která se stává významnou součástí jeho sebepojetí a tím udržuje jeho dobrovolnickou aktivitu. Součástí modelu L. A. Pennera je i jeho koncept tzv. prosociální osobnosti charakterizovaný v dalším textu.

Dobrovolnictví je fenoménem, na jehož udržování se podílí soubor jak altruistických, tak i egoistických motivů. Existují úvahy (Tietz, Bierhoff, 1996), že altruistické motivy mají největší význam při formování primární motivace dobrovolníků začít svou

dobrovolnickou kariéru, zatímco egoistické motivy jsou více relevantní v procesu udržování dobrovolnické angažovanosti v čase.

H.W. Bierhoff (2002) cituje reprezentativní německou studii (Gaskin, Smith, Paulwitz, 1996), v níž byly nejčastěji identifikovány následující důvody vedoucí k dobrovolnictví.

- 1) Velice mne to baví (65 %).
- 2) Potkávám lidi a získávám přátele (40 %).
- 3) Pomáhá mi to zůstat aktivní a zdravý/á (30 %).
- 4) Koresponduje to s mými morálními principy (30 %).
- 5) Je uspokojující, že mohu dosahovat výsledků (27 %).
- 6) Rozšiřuje to mé životní zkušenosti (27 %).
- 7) Nabízí se mi tím možnost získat nové dovednosti (20 %).

Obdobné důvody byly zjištěny také v reprezentativních studiích prováděných v USA (viz Clary, Snyder, 1991). Tyto důvody příčiny jsou přinejmenším částečně kompatibilní s tzv. **funkcionálním přístupem** k dobrovolnictví, který se snaží o identifikaci funkcí či motivů, jež vedou osoby k dobrovolnickým aktivitám. Tyto funkce mohou zahrnovat širokou škálu motivačních konstruktů, jako jsou tj. např. postoje, hodnoty, důvody, účely, plány apod. Funkcionální přístup, který uplatňuje řada autorů (viz např. Smith, Bruner, White, 1956; Katz, 1960; Snyder, DeBono, 1989; cit podle Bierhoff, 2002), prokázal, že dobrovolnictví u jedince souvisí především s následujícími funkcemi.

- 1) **Vědomostní funkce**, která se týká snahy porozumět vnějšímu světu, sociálnímu prostředí a vlastní zkušenosti.
- 2) **Sociálně adjustační funkce**, jež se vztahuje k normativním situacím, v nichž se jedinci snaží jednat v souladu se sociálním očekáváním a rolami.
- 3) **Ego-defenzivní funkce**, která souvisí s vnitřními konflikty a úzkostmi, které jsou vyvolány snahou chránit osoby před ohrožujícím vzhledem do vlastního já.
- 4) **Hodnotově expresivní funkce** se vztahuje k hodnotám, které lidé přijímají a ve které věří.

Užitečnou a často citovanou teorii, která vychází z premisy, že dobrovolníci svou činností uspokojují určitý komplex pro ně významných motivů, vypracovala E. G. Clary se svými spolupracovníky (Clary et al., 1998). Současně tato teorie předpokládá, že i stejné dobrovolnické aktivity mohou být podloženy odlišnou konfigurací motivů a naopak, že odlišné dobrovolnické aktivity mohou být podloženy analogickými motivy. Jedná se o motivy, které se vztahují k následujícím šesti kategoriím.

- 1) **Hodnoty** – dobrovolnictví poskytuje jedinci možnosti k vyjádření hodnot souvisejících s prosociálním či altruistickým zájmem o druhé.
- 2) **Porozumění** – dobrovolnictví umožňuje získat nové příležitosti k učení a k rozvoji specifických schopností a dovedností.

- 3) **Sociální funkce** – dobrovolnictví odráží motivaci zaměřenou na vztahy s druhými, umožňuje příležitosti být s nimi a angažovat se spolu s nimi v oblíbených aktivitách.
- 4) **Kariéra** – dobrovolnictví slouží jako prostředek na zlepšení vyhlídky budoucího povolání a rozvoj dovedností potřebných pro rozvoj pracovní kariéry.
- 5) **Protektivní funkce** – dobrovolnictví je nástrojem k ochraně ega, k úniku před negativními pocity nebo ke snížení viny, že dobrovolník je více obdařen štěstím než osoby, jimž pomáhá.
- 6) **Posílení** – dobrovolnictví slouží jako nástroj osobního rozvoje, získání sebeúcty nebo jako prostředek k dosažení pocitů osobní důležitosti.

V rámci funkcionálního přístupu H. W. Bierhoff spolu s W. Tietzem (Tietz, Bierhoff, 1996, Bierhoff, 2001) identifikovali za pomoci Inventáře motivační struktury dobrovolníků (Inventory of Motive Structure of Volunteers) celkem 9 odlišných faktorů, které tvoří:

- 1) sociální vazba,
- 2) sebezkušenosti,
- 3) sociální zodpovědnost,
- 4) sebeúcta a uznání,
- 5) identifikace s organizací,
- 6) kompenzace pracovního stresu,
- 7) kariérní postup,
- 8) politická odpovědnost,
- 9) osobní zkušenosti.

Výše uvedení autoři za pomoci faktorové analýzy druhého řádu dospěli k existenci dvou základních dimenzí, které byly označeny **altruistická a egoistická orientace**. Altruistickou orientaci sytily faktory politické a sociální odpovědnosti, zbývající se vztahovaly k egoistické orientaci. Toto zjištění je nepřímým potvrzením C. D. Batsonova (1991) rozlišení mezi egoisticky a altruisticky orientovaným prosociálním chováním.

Osobnostní koreláty dobrovolnictví

Uplatnění osobnostního přístupu k dobrovolnictví znamená studium osobnostních vlastností či rysů, které vedou jedince stát se dobrovolníkem.

S ochotou stát se dobrovolníkem, s jeho délkou i počtem odpracovaných hodin souvisí rysy prosociální osobnosti. Podle L. A. Pennera a jeho spolupracovníků (Penner et al., 1995; Penner 2002) k nim patří především na druhé orientovaná empatie (other oriented empathy), která se vztahuje ke kognitivním a emocionálním aspektům prosociální osobnosti a ochota pomáhat (helpfulness), odrážející spíše její behaviorální aspekt. S dobrovolnictvím však souvisejí také další osobnostní aspekty k nimž patří prosociální postoje, sociální odpovědnost. S dobrovolnictvím souvisí také altruistická osobnost (viz Rushton, 1981; Batson, 1991), která se vyznačuje tendencí nezištně pomáhat druhým. K charakteristikám této osobnosti vyšší míra akceptace morálních hodnot, sociální od-

povědnosti i vyšší úroveň emocionální a kognitivní empatie. Konzistentně se ukazuje, že právě altruismus je nejvýznamnějším prediktorem dobrovolnictví (viz např. Penner, Finkelstein, 1998; Mowen & Sujan, 2005).

Někteří výzkumníci v rámci osobnostního přístupu k dobrovolnictví přepokládají, že s prosociálními rysy významně souvisí i **styl vedení**. Podle tzv. kontingenční teorie F. E. Fiedlera (1976; cit. podle DeChant, 2001) lze rozlišit úkolově strukturovaný styl vedení a styl zvažující lidské vztahy. Výzkumníci se domnívají, že styl vedení orientovaný na lidské vztahy pozitivně koreluje s prosociálními rysy osobnosti.

Osobnostními charakteristikami dobrovolníků pracujících v oblasti mentální hygieny se zabývali N. J. Allen a J. P. Rushton (1983). Podle těchto autorů lze i přes jisté metodologické pochybnosti výzkumně doložit, že dobrovolníci mají, na rozdíl od souborů srovnatelných osob, které se dobrovolnictví nevěnují, odlišné osobnostní charakteristiky.

- 1) Mají více internalizovaných morálních standardů, celkově silnější superego a vyšší míru svědomitosti.
- 2) Inklinují také více k intristické náboženské orientaci.
- 3) Více akceptují vlastní osobnost, jsou více schopni projevit důvěru, dokáží se více otevřít před druhými a více diskutovat o svých myšlenkách a pocitech.
- 4) Jsou více bezstarostní, emocionálně stabilnější, více spokojeni se svým životem, jsou přesvědčeni o tom, že mají vyšší kontrolu nad svým životem.
- 5) Jsou více osobně zdatní (self-efficacy), více flexibilní, více orientovaní na nezávislý výkon a více tolerantnější.

Dobrovolnictví významně souvisí i s dimenzemi pětifaktorového modelu osobnosti. G. Carlo se spolupracovníky zjistil (2005), že dobrovolnictví souvisí se všemi dimenzemi pětifaktorového modelu osobnosti, kromě neuroticismu. Dobrovolnictví bylo nejsilněji spojeno s přívětivostí a s extravertí. Toto spojení bylo prokázáno konzistentně i v řadě dalších výzkumů. A. M. Omoto and M. Snyder (1995) považují kombinaci extraverte a přívětivosti za **obecnou pomáhající dispozici**. G. Carlo se spolupracovníky se domnívají (Carlo et al. 2005), že vliv těchto osobnostních dispozic na dobrovolnickou aktivitu může být přímý, ale i zprostředkovaný dalšími motivy (tj. postoji, hodnotami, cíli apod.).

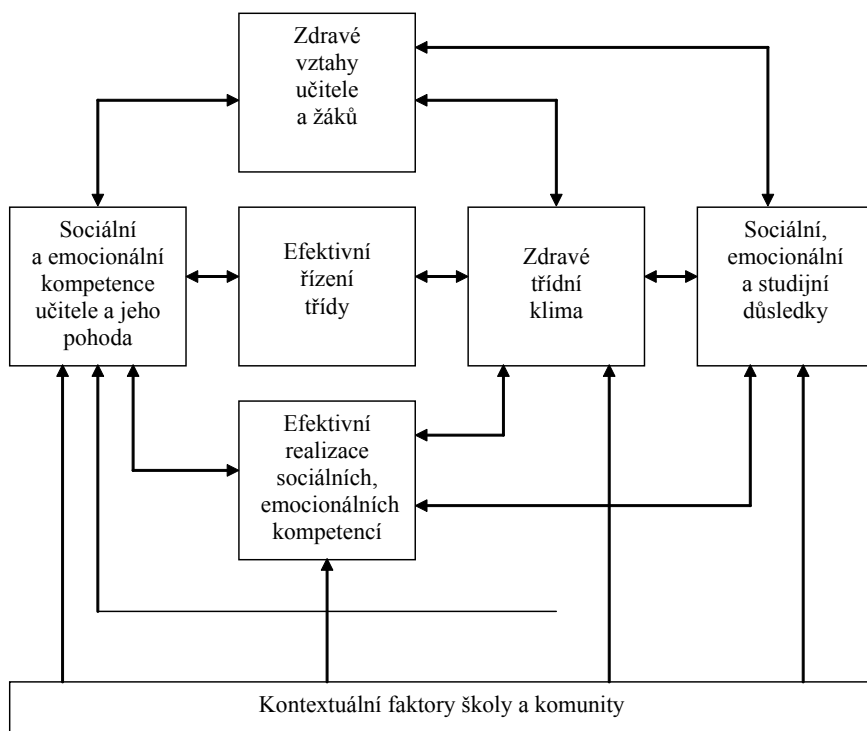
L. A. Penner se spolupracovníky (2005) podává přehled empirických studií, které se týkají vlivu dobrovolnictví na osobnost. Tyto studie dokládají celkově **pozitivní vývojový dopad vlivu na psychiku dobrovolníků**. U adolescentů vede k rozvoji prosociálních postojů, hodnot a osobní identity a k větší pravděpodobnosti, že se budou dobrovolnictvím zabývat i v dospělosti. Dobrovolnictví zvyšuje jejich sebeúctu, sebedůvěru i jejich akademickou úspěšnost. Současně má dobrovolnictví adolescentů pozitivní vliv na výskyt nebezpečného nebo antisociálního chování. Adolescenti, kteří ve věnují dobrovolnickým aktivitám, také s menší pravděpodobností užívají drogy, dosahují horších výsledků ve škole, otěhotní, dopustí se deliktů nebo jsou uvězněni. Dobrovolnictví dospělých osob pozitivně ovlivňuje jejich **psychické a fyzické zdraví**. Souvisí s nižším výskytem depresí u osob starších 65 let a s jejich lepší psychickou pohodou. Dospělí dobrovolníci

jsou celkově zdravější a žijí déle než kontrolní skupina. Lze předpokládat, že u dospělých dobrovolníků se projevuje lepší sociální integrace i nižší úroveň odcizení.

Dobrovolnictví a současná česká škola

Není pochyb o tom, že současný stav školní výchovy vyvolává potřebu rozvoje **morálních a prosociálních kompetencí** žáků a studentů a vytváření škol a tříd s optimální mírou **prosociálního klimatu** (tzv. prosocial classrooms), které prospívá učitelům (snižuje jejich úroveň stresu, brání syndromu vyhoření, zvyšuje jejich profesní spokojenost apod.), žákům a studentům (redukuje úroveň agrese, šikany a dalších nežádoucích projevů, posiluje jejich dovednosti kooperace apod.) a v neposlední řadě i jejich rodičům (menší výchovné problémy).

P. Jennings a M.T. Greeberg v této souvislosti (2009) navrhli **model prosociální třídy**, který je pro názornost uveden na obr. č. 1.

Obr. č. 1 Model prosociální třídy (Jennings, Greenberg, 2009, s. 494, upravitel ZM)

Rozhodujícím faktorem umožňujícím existenci a fungování prosociální třídy je v tomto modelu **sociálně a emocionálně kompetentní učitel**. Autoři tohoto modelu přijímají stanovisko, že základní sociální a emocionální kompetence učitele tvoří vysoká úroveň pěti dílčích kompetencí, tj.:

- 1) sebeuvědomování (self-awareness),
- 2) sociální uvědomování (social awareness),
- 3) odpovědné rozhodování (responsible decision making),
- 4) sebeřízení (self-management),
- 5) řízení vztahů (relationship management),

Sociálně a emocionálně kompetentní učitel je jinými slovy schopen si uvědomovat a vhodně ovlivňovat vlastní emoce i emoce druhých. Dokáže identifikovat a podporovat kooperativní sociální vztahy a efektivně řešit případné konflikty. Umí respektovat druhé a projevovat prosociální hodnoty. Dokáže přijímat nutné kompromisy i odpovědnost za svá rozhodnutí. Má dobrou stresovou toleranci, umí se účinně bránit syndromu vyhoření a celkově vykazuje znaky subjektivní pohody.

Jak je patrné z uvedeného modelu, osobnost sociálně a emocionálně kompetentního učitele svými projevy kultivuje zdravé vztahy s žáky či studenty, zásadně přispívá k efektivnímu řízení třídy a podstatnou měrou utváří zdravé třídní klima. To vše vede k příznivým a žádoucím sociálním, emocionálním a studijním výsledkům na straně žáků a studentů. Uvedený model také názorně ukazuje možné vzájemné zpětné vazby mezi faktory, které obsahuje (podrobněji viz Jennings, Greeberg, 2009).

Podrobnou explikaci problematiky prosociálního a altruistického chování lze najít v publikaci H. Záškové a Z. Mlčáka (2009), možnosti podpory prosociálního chování v současné základní škole byly nastíněny v jiném příspěvku autora (Mlčák, 2007).

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem, které prokazují pozitivní vliv dobrovolnictví pro rozvoj osobnosti žáků a studentů již nastal čas přemýšlet o systematickém zavádění adekvátních a propracovaných **programů dobrovolnictví** do všech typů českých škol.

Ideálním řešením by bylo postupné zavedení propracovaných dobrovolnických programů, které by byly koncipovány s ohledem na věkové a mentální specifika dětí a mládeže. Jak ukazují zahraniční zkušenosti, dobře organizované školní dobrovolnické programy na všech stupních škol mohou mít na osobnost zásadně pozitivní výchovný a kultivační vliv. Obecně mohou např.:

- 1) zvyšovat osobní a sociální odpovědnost,
- 2) zlepšovat komunikační a sociální kompetence,
- 3) podporovat internalizaci pozitivních hodnot a postojů,
- 4) zvyšovat sebepojetí, sebedůvěru a osobní zdatnost,
- 5) snižovat výskyt rizikového a poruchového chování (např. šikana, drogy),
- 6) podporovat lepší sociální integraci a redukovat pocity alienace,
- 7) rozvíjet sebekontrolu a sebedisciplínu,
- 8) stimulovat zájem o druhé osoby, skupiny a komunity,
- 9) rozvíjet empatii, prosociální a altruistické chování,
- 10) zvyšovat akceptaci druhých, včetně jejich sociálních i kulturních odlišností,
- 11) zvyšuje motivaci k poznávání a učení,
- 12) rozvíjet profesní orientaci,
- 13) podporovat rozvoj budoucích pracovních dovedností,

Závěr

Existují ekonomické, ale také významné společenské důvody pro to, aby se v českých školách systematicky zaváděla široce koncipovaná etická a prosociální výchova, včetně nezbytných praktických aplikací. Dobrovolnické programy, jejichž účinnost již byla dostatečně prověřena ve vyspělých západních zemích, představují pro české školy optimální možnost pro praktické ukotvení této výchovy, která u žáků a studentů zajistí rozvoj široké palety etických a sociálních kompetencí, které mohou složit i jako bariéry společensky nežádoucího chování.

Potřebné zavádění systematických dobrovolnických programů vyžaduje koncepci specifické přípravy učitelů týkající se jejich způsobilosti výchovně pracovat s dobrovolníky z řad jejich žáků a studentů, ale také pracovat s dospělými dobrovolníky, pro něž jsou české školy dosud převážně ještě uzavřeny. Vzdělávání učitelů, poradenství v oblasti dobrovolnických školních programů, jejich organizace a hodnocení efektivity je současně také velkou výzvou pro aktivní zapojení české psychologické komunity.

Literatura

- ALLEN, NJ., RUSHTON, JP. Personality characteristics of community mental health volunteers: A review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 1983, 12, s. 36 – 49.
- BATSON, CD. *The altruism question : Toward a socialpsychological answer*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates 1991.
- BIERHOFF, HW. Responsibility and altruism : The role of volunteerism. In AUHAGEN, AE, BIERHOFF, HW. (Eds.). *Responsibility – the many faces a phenomenon*. London: Routledge, 2001.
- BIERHOFF, HW. *Prosocial behaviour*. New York : Psychology Press, 2002.
- CARLO, G., OKUN, MA., KNIGHT, GP., DE GUZMAN, MR. The interplay of traits and motives on volunteering: Agreeableness, extraversion, and prosocial value motivation. *Personality and Individual Differences*, 2005, 38, 1293 – 1305.
- CLARY, EG. SNYDER, M., RIDGE, RD. Understanding and assessing the motivation of volunteers : A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 74, s. 1516 – 1530.
- DeCHANT, GL. A study of prosocial personality characteristic & leadership traits involving PTA volunteers. *Undergraduate Journal of Psychology*, 2001, 14, s. 1 – 4.
- ELSHAUG, C., METZER, J. Personality attributes of volunteers and paid workers engaged in similar occupational tasks. *Journal of Social Psychology*, 2001, 141, s. 752 – 763
- FIEDLER, FE. (1967) *A Theory of Leadership Effectiveness*, New York : McGraw-Hill, 1967.
- GASKIN, K., SMITH, D., PAULWITZ, I. *Ein neues bürgerliher Europa*, Freiburg: Lambertus, 1996
- GRUBE, J. PILIAVIN, JA. Role identity, organizational experiences, and volunteer ex-

- periences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2000, 26, s. 1108 - 1120.
- JENNINGS, PA., GREENBERG, MT. The prosocial classroom : teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 2009, 79, s. 491 – 525.
- KATZ, D. The functional approach to the study of attitude. *Public Opinion Quarterly*, 1960, 24, s. 163 – 204.
- KOLEKTIV. *Volunteering in the European union*. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA), Directorate General Education and Culture (DG EAC) Final Report submitted by GHK, 2010. [cit. 27. srpna 2010]. Dostupné na: <<http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering%20in%20the%20EU%20Final%20Report.pdf>>.
- MEASHAM, TG., BARNETT, GB. Environmental volunteering : motivation, modes and outcomes. *Socio-economics and the environment in Diskussion*. SCIRO Working paper, 2007, 3, s. 1 – 16.
- MLČÁK, Z. Altruistické jednání a možnosti jeho rozvoje v podmínkách současné české školy. In ŘEHULKA, E. et al. *School and health 21 (2)*. Brno : Paido, Masarykova univerzita 2007, s. 1 – 8.
- MOWEN, JC., SUJAN, H. Volunteer behavior : A hierarchical model approach for investigating its trait and functional motive antecedents. *Journal of Consumer Psychology*, 2005, 15, s. 170 – 182.
- OMOTO, AM., SNYDER, M. Sustained helping without obligation : Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995, 68, s. 671 – 686.
- PENNER, LA. Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 2002, 58, s. 447 – 467.
- PENNER, LA., DOVIDIO, JF., PILIAVIN, JA. Prosocial behavior : Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 2005, 56, s. 365 – 292.
- PENNER, LA., FINKELSTEIN, MA. Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 74, 525 – 537.
- RUSHTON, JP. The altruistic personality. RUSHTON JP, SORRENTINO, PM. (Eds). *Altruism and helping behavior : Social, personality, and developmental perspectives*. Hillsdale : NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1981, s. 251 – 266.
- SMITH, MB., BRUNER, JS., WHITE, RW. *Opinions and Personality*. New York : Wiley, 1956.
- SNYDER, M., DEBONO, KG. Understanding the functions of attitudes : Lessons from personality and social behavior. In PRATKANIS, AR., BRECLER, SJ, GREENWALD, AG. (Eds.). *Attitude structure and functions*. Hillsdale : NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1989, s. 339 – 359
- TIETZ, W., BIERHOFF, HW. Motive ehrenamtlicher Helfer : Wie entsteht soziales Engagement und wie wird es aufrechterhalten? In MANDL, H. (Ed.) *Bericht über den 40. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie*. Göttingen : Hogrefe, s. 470 – 476.

WILSON, J. Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 2000, 26, s. 215 – 240.

ZÁŠKODNÁ, H., MLČÁK, Z. *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie*.

Praha: TRITON 2009.

PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF VOLUNTEERING IN CONTEXT OF SCHOOL EDUCATION

Abstract: The paper deals with the problems of motivation and further personality aspects of volunteers. It accents the meaning of volunteering activities for positive development of personality, the need of wider conceived prosocial education in contemporary schools, and the necessity of loading new education volunteering programmes in Czech elementary and middle schools.

Key words: volunteering, volunteering motivation, personality characteristic of volunteers, prosocial and altruistic personality, prosocial classroom.